(Комедія у 3 діях)

ЛИЦЕДІЇ:

Кузьма Тимохвійович Гніт, багатші міщанин, 55 літ, одягнений по-мішанськи.
Олімпіада Митровнайого жінка, 50 літ. У чепчику і в хвартусі.
Єлисей, їх син, 27 літ. У випуск.
Варвара, його жінка, 22 літ. Одягнена, як зодягаються городські міщанки.
Олексій Данилович, старшина, 45 літ.
Іван Іванович Снизка, волосний писар.
Староста.
Соцький.
Десятник.
1-й і 2-й чоловіки.
Поштар.
Косарі і в'язільниді.
Гаврило
Векла, його жінка. Наймити
Яків, парубок, наймит.
Бариня благотворительниця.
Гості і наймити.

Діється на хуторі Ґнотів.

ДІЯ ПЕРША

Простора хата. Стільці прості і фабричні, диван, дві канапки, велике стародавнє дзеркало, кровать з цілою горою подушок і дамчастим одіялом, мисник, комод, табурети... На покуті і по вікнах рушники. Два столи поставлені в ряд і понакривані скатерками; на столах страва і питво.

ЯВА І

Старшина, писар, староста, соцький, десятник і дескільки чоловіків сидять за столами. Край столу на ріжку сидить Гніт, поруч з старшиною Єлисей; Олімпіада і Варвара пеклуються біля гостей

Олімпіада. Господин старшина, викушайте ще румочку. (Кокетує).
Старшина. Оце вже мені знов не наравиться. Ну й скільки разів прохав вас: не звіть мене старшиною, а Олексієм Даниловичем, а ви все-таки своєї!.. Я ж зву вас Олімпіадою Митровною? (Моргає).
Олімпіада. Звиняйте, усе забуваю.
Старшина. Ми ж тут у своїй кумпанії, чи правда? Стало бить, виходить, що началників тут нема, а одні тільки приятелі. То навіщо ж: "старшина" та ще й "господин"?
Олімпіада. Звиняйте і благодиру вам за приятне слово... Викушайте, Олексію Даниловичу!
Старшина. Так мені наравиться. Будьмо здорові! (П'є).
Писар. Да, господа! Надо дійствительно так понімать, што ми усе іздєсь окончательно как родная сем'я!.. Ура!.. (П'є).
Староста. Сказать, неначе зовсім пориднилися. (П'є).
Єлисей. Мамашо! Продольжайте частувать.
Олімпіада. Частуй вже ти, сину, останніх. (Дає йому пляшку, каже тихо). Та не наливай по повній...

Єлисей частує соцького, десятника і останніх гостей.

Ви, господа, однако ж не думайте, що ми зовсім прості...
Старшина. Отакої! Хто ж це посміє подумати?
Писар. Ні во віки віков.
Староста. Амінь.
Олімпіада. Ми давно б були в купецькому сусловію, коли б не муж мій, котрий не захотів гильдію платити.
Гніт. Обійшлось і без гильдії, ще краще.
Олімпіада. Чуєте, чуєте? Як не було, так і не буде у цього недолюдка нікоторої амбиції. Йому, наприклад, байдуже і про те, що мій двоюрідний

племінник служить помошником столоначалника у концисторії, а зять моєї рідної сестри находиться околодочним надзирателем у городі Бердянському.
Гніт. Велике цабе!..
Старшина. Думаєте, що я зразу не помітив, з ким ми маємо діло?
Писар. Я тоже зразу постиг, по розв'язаності обхожденія і по всім признакам...
Староста. І всі признаки хворменні...
Олімпіада. Бувало у неділю али у празник піду до церкви, то зять усіх людей порозпихає, а мене постановить на найпросторішім місцеві. "Стойте, каже, іздєсь, Олимпіядо Митровно!"
Єлисей. А єжели какойсь чаловєк упреться і не хоче посунутись, так десятник штовхоне його так у груди, що той аж беркицне додолу!.. (Регоче).
Десятник. Єжели началство звелить штовхать, то треба штовхать...
Писар. Да, да. Вєрте, што я проник окончательно, што ви, господа, ознакомлєни с устройством сєбя в свєдєніях обхожденія і развязкой своєго существованія.
Старшина. Тошно що... (Помовчав). А що я вам мушу оце заразтаки після приятної беседи сказати? Либонь воно і скрізь так ведеться, навіть і в панів, що: їдять-їдять, п'ють-п'ють, а нарешті встають, дякують господарям за хліб-сіль та за ласку, потім беруться за шапки та й прощаються. Оце ж я перший так і зроблю. (Встає).
Писар. Да, да! А потому, глибокочтимой молодой хазяїн, поднесіть нам по єдиной і стиснем на розлученні од серця друг другу руки.
Єлисей (частує). Викушайте, як кажуть, на коней.
Старшина (випив). Дякуємо ж вам за вгощеніє і прочеє... Пора нам тепер і до своїх ділов...
Писар. Да, да. Пора! Ібо время дєньги, как какой-то сочинитель сказав.
Староста (встав). Що наші діла, що которі, брат ти мій які! Ну да!.. Не кожен їх розбере; і що, і як, і куди воно, і до чого...
Старшина. Так прощавайте, господа новосельці, дай вам, господи, на новім місцеві жить-поживать та капитали наживать.
Писар. А нас частіш вином-медом частувать.
Старшина. Будемо з вами тепер як приятелі.

Олімпіада. Аби ви до нас, господин старшина...
Старшина. Знову своєї?
Олімпіада. Чи то пак, Олексію Даниловичу.
Старшина. Та вже краще звали б мене прямо: Альошкою!.. Так воно було б ніби ріднішим?
Олімпіада. Благодиру вам, благодиру... Будьте ви до нас прихильні, а ми завжди зуміємо вас як-найокуратніш пошанувати.
Староста. Шануватимете нас, то за нами не буде нікоторої задержки...
Старшина (до старости). І раз у раз ти, Йосипе, хапаєшся попереду... Либонь же і я без тебе зумію як кому відповісти?
Староста. Ого-го, ще й як зумієте!.. Ви у нас як козирна хвилька...
Старшина. То-то ж бо й є! Сам знаєш, що під-брехача мені не треба.
Писар (до старости). І сколько разов вам говорено, штоб ви соблюдали дистанцію в розговорах? Чин чина почитай, чин чину уважай.
Старшина (до Ґнота). До свиданія з вами, псштенний старичок.
Гніт. Хоч до свиданія, а хоч і прощайте — однаково.
Старшина. Вам би годилось вийти на прохолоду.
Гніт. Це моє діло.
Писар. Кузьма Тимохвеєвич, позвольте стиснуть вашу благородную руку!
Гніт (подає руку). Як хочеш, про мене.
Старшина, писар і старости попрощались і виходять з хати. Єлисей їх проводжає.
Соцький. Та й нам, мабуть, треба збиратись?
Десятник. Може, ще почастують?
Соцький. Чи не годі вже? (Встає і промовляє до Олімпіади). Так ви ж, як пак вас?.. Той... Лямпадо?.. Еге ж, чуєте, Лямпадо?.. Якщо той, зараз смелово до мене... Стало буть, будьте зо мною смеловей...
(Почоломкався і вийшов).
Олімпіада (до десятника). А вам хіба ще не пора?
Десятник. Я ше жалаю...
Олімпіада. Коли більші началники честь знають, то й вам годилося б з них зразок брати.
Десятник. Почастуйте.
Єлисей (вернувся в хату). Вас же не обминали, як других частували, всі

вдоволнились, а вам хіба ошийника скортіло? (Регоче).
Десятник. Мені, ошийника?..
Єлисей. Виходьте, виходьте...
Десятник. Он як? Я, я вийду!.. Тільки ж пам'ятайте, хто я! (Пішов).
Олімпіада (до гостей). Виходьте і ви з-за столу, вже ж кінець обідові.
1-й чоловік (встав). Я оцей окраєць хліба дітям понесу, нехай поласують.
Олімпіада (бере у нього окраєць). Еге-ге... Як роздаватимем кожному по окрайцеві, то скоро і злидні годуватимем. Адже нагодували вас, то й годі!
Єлисей. Господа, вставайте! Вас же честю просять!
1-й чоловік. Ходім?
2-й чоловік. Їства було чимало, а питва зовсім малувато...
Олімпіада. Хіба тепер горілка дешева?
2-й чоловік. Тим-то і кортить її пити, що дорога... Прощавайте!

Пішли чоловіки.

Єлисей (зачиня двері). Мабуть, свиноти нігде не злишимось: і тут її вволю.
Олімпіада. Багато ще, сину, пройде часу, доки народ образується!.. Варваро! Гукни на наймичку та прибирайте мерщій.

Варвара вийшла, потім вертається з наймичкою і починає прибирать з столу.

Слава господеві, що молебствіє вже відслужили і началство задоволнили. Тепер будемо прийматись за нову працю, на новім місцеві.
Єлисей. Не всі сусіди пошанували нас: з панків ніхто й очей не навернув.
Олімпіада. Як не пожалували, то нехай жалкують на себе — удруге не кликатимем. (Бере на канапці табачницю). Це чи не писар забув? (Робе цигарку). Посмакуємо, який табачок курять тутешні писарі? А яка невірненька табачниця, не варта і затаювати!.. (Закурює). Ні, табак нічого собі. (Хова табачницю в кишеню).
Єлисей. Дайте і я скрутю. (Закурив). Чи воно второй, чи третій сорт?
Олімпіада. У Бердянському такий по тридцять вісім копійок півхвунта; а

на пароходах можна було за таку ціну купити і констянтинопольського.
Єлисей. Ну так же досадно, що за обідом, опріч попів, одна тільки мужва сиділа. Певно, гордують нами панки?
Олімпіада. Нехай, сину, гордують, прийде час, що й ми ними погордуєм.
Гніт (увесь час ніби дрімав). Ні, не прийде, не в ті взулись...
Олімпіада. Мужва — то твоя довічна кумпанія.
Гніт. Паній, паній!.. От коли б тобі ще хваітона.
Олімпіада. Мовчи вже, дельхвин пикатий!..
Гніт. Ящірка зелена!..
Олімпіада. Ти ж не хвалився, сину, панкам ріднею? Було б пригадати племінника, що в концисторії.
Єлисей. Та ще не довелось...
Гніт (тихо). Хабарник!..
Олімпіада. Насамперед треба, сину, хвалитись ріднею.
Єлисей. Хоч би був прийшов оцей панок, що против нас хутір, приятніш би було дивитись на гостей.
Олімпіада. Ти ж либонь ходив до нього?
Єлисей. Ба ні. Тільки що наважився йти, аж бачу, він іде до свого вітряка, я й почав на нього махать рукою; він зупинився та й пита: "А що там таке?" А я й гукнув: приходьте до нас у ту неділю на молебствіє та на обід.
Олімпіада. Чого ж йому ще треба? Кланятись у ноги, чи як?
Єлисей. Кликав і того, що ото за яром економія. У неділю в городі іду по базарю, а люде й кажуть: "Оцей, що у воєнній куражці, ваш близький сусіда, пан Цибульський". Я підбіг до нього, сіпнув за рукава та й кажу: ми з вами сусєди, то будьмо знакомі. Пожалуйте, кажу, до нас у недєлю на молебствіє та на обід. Він глянув на мене, усміхнувся і одмовив: "До свиданія, любезний сусєд!.."
Олімпіада. Як не пожалували, то й не треба, більш зосталося і страви, і питва. Може, вони ще й горілку вживають не згірш твого папаші, або котрому забагнулося б доротого вина та сардин?.. (Побачила, що Гніт лове шапку на стіні). Ну й що ти там мух ловиш по стіні?
Гніт. Не мух... Не твоє діло... Шапку...
Олімпіада (передражнює). "Шапку, шапку!" Насмоктався, ледве на ногах встоїш.

Гніт. Не твоя печаль...
Олімпіада (дражне). "Не твоя печаль"...
Гніт. Не передражнюй, щоб часом не передражнило пащеки набік...
Олімпіада. Руки не доросли! З якої це ти речі почав щодня п'янствувати?
Гніт. Не розжуєш, не такі зуби...
Олімпіада. Терпіння мого нестача вже з тобою.
Гніт. А ти доточи!
Олімпіада. Ой, не доводь мене до краю.
Гніт. Не полохай, щоб не довелось переполох виливати.
Олімпіада. Кажу тобі, не дошкуляй мене до живого!
Гніт (намацав шапку). Показись, показись трохи, а я вийду, доки переказишся... (Пішов).
Олімпіада. Бодай вже тебе чортяки вхопили!.. Ох, і обрид же сатанаідол, дивитися не можу, так обрид!
Єлисей. І справді, з якої причини вони почали так сильно пить?
Олімпіада. Прямо здурів чоловік, ось яка причина! А щоб тебе обдуло від тії горілки!
Єлисей. Думаєте, не обдує? Єжели вони п'янствуватимуть щодня, повірте, що скоро дуба дадуть.
Олімпіада. Якраз "скоро"! Мій папаша до самої смерті без просипу пив, навіть за півгодини до смерті все показував руками, бо мову йому відняло, так, кажу, показував, щоб влили у рот горілки. А прожив, проте, сімдесят три года.
Єлисей. Ой-ой-ой! Аж сімдесят три? Ну? Це вже зовсім некстаті і без нікоторої надобності...
Олімпіада. Твій папаша змолоду і в рот не брав, ще й гидував, як другі пили, ось через що я його й обрала собі за чоловіка. Правда, що й грошовитий був. Потім почав потроху коштувать, а це раптом немов сказився... (Зітхнула). Враг його не взяв, і красивий був, як змальований, матері його хрін... Еге. Поквапилась на красу. А які мене женихи сватали: багачі, і купці, і чиновники, і всякі образовані люде... Ми тоді держали шиньок...
Варвара (прислухалась). Я чула від багатих людей, що батько дуже були трудящі і що все добро вони власною працею придбали; і всі люде завжди мали їх за розумного і розсудливого хазяїна...

Олімпіада. Ти чого ж оце вплутуєшся в мою розмову?
Варвара. Хіба не можна?
Єлисей. Ну да. Ти, Варю, коли мамаша обсуждають про папашу, то краще мовчи.
Варвара. Почни вже й ти затуляти мені рота.
Єлисей. Бо твоя розмова тут... некстаті.
Олімпіада. Порозсуждай, невісточко, а я тебе послухаю. Може, сядеш на кріслі? Шкода, що крісла нема. То сиділа б, а я проти тебе стояла б — от малюнок був би, хоч зараз приліпи на стіну.
Варвара. Завели вже на цілий день.
Олімпіада. Шкода, що з приданим ти не захопила від свого батечка крісла.
Варвара. Починайте, починайте приданим докоряти, давно вже не докоряли: ще як учора та й досі.
Олімпіада. Не докоряю, а щоразу хвалюся, перед усім миром хвалюся. Та як таким приданим не похвалятись?
Варвара. Як це ви перед гостями не похвалилися, невже забули? Зате ж я певна, що в другий раз ви надолужите.
Олімпіада. Аж дві пари волів, аж три корови, аж сотня карбованців копиталу... (Регоче). Розщедрився батечко. А обіцяв: сім пар волів, десять корів і три тисячі копиталу,— обдурив мошелник...
Варвара. Хіба я у тім винна?
Олімпіада. Не винна? Ти краще замовкни, не вводь мене в досаду.
Єлисей. Мовчи, Варю...
Варвара. Знов "мовчи"? Танцюй, танцюй по маминій дудці, мазунчику. Казала я тобі, як сватав мене, що ти під мамашиною волею, а ти що мені казав?
Єлисей. Мало чого я тобі не казав... (Усміхається).
Варвара. Обдурив? Совісті у тебе нема... (Пішла).
Олімпіада. А чи не пора тобі, сину, присмирить жінку?
Єлисей. Та вона діждеться... Тільки це вона здуру.
Олімпіада. Поквапився на красу? Краса скоро змарніє...
Єлисей. Та неначе вже й марніє.
Олімпіада. Красу як вітром здмухне... Повірив тестеві, мошелникові сібірному.

Єлисей. Іменно, що мошелник та ще й сібірний!
Олімпіада. Краще б було, коли б узяв був за себе, наприклад, Шпачківну.
Єлисей. Шпачківну? Та що це ви, мамашо, вигадуєте? Шпачківну, оту безносу?
Олімпіада. Зате багачка яка! Сім тисячів одного копиталу. А ніс що? Ніспусте діло... Носа можна і приробить. Є такі дохторі, що за сотню-другу карбованців якого хоч носа прироблять.
Єлисей. Мені Шпачківну і згадать гидко. (Плює).
Олімпіада. Сім тисячів одного копиталу. А худоби скільки, а? Повінчався б, прибрав би копитали і худобу до рук, а там і розвод...
Єлисей. Де ж таки розвод?
Олімпіада. Тепер скрізь вже пішла мода на розвод.
Єлисей. Та воно, конешно, єжели мода?.. Таджe ж, мамашо, і ви поквапились на батькову вроду?
Олімпіада. Ох, поквапилася, а тепер і каюсь, та ще й як каюсь.
Єлисей (усміхається). А чому ж вам не взят розвода?
Олімпіада. Трохи пізно, сину...
Єлисей. Коли б ви зуміли були як-небудь сперначалу прибрать до рук состояніє.
Олімпіада. То-то, що дурна була раніш: а тепер його не обморочиш...
Єлисей. А здорово диякон розгнівався, як дав йому за молебствіє два злотих.
Олімпіада. А попові скільки дав?
Єлисей. Руб серебра.
Олімпіада. Переплатив. П'ятизлотного сам було б квит.
Єлисей. "Єжели, каже, такі багачі, що по трисі десятин землі купують почти за готові гроші, платите муть за молебствіє по тридцять копійок, — то нам прийдеться з голоду помирать". Мало не жбурнув мені грошей у морду.
Олімпіада. Нехай би жбурнув, два злотих були б в капшуці... Та й багато ж горілки вижлуктил за обідом. (Передивляється пляшки). Добре, що підлила з кварту води в горілку та кой-чого підсі пала, а то чого доброго відра і нестачило б на так кумпанію. Позливай останки у четвертну бутил: а оте червоие вино теж вилий у гурт, зійде за настойку.
Єлисей (зливає). Що ви таке підмішали в ге рілку, що неначе аж за язика

щипа?
Олімпіада. На те я була шинкаркою, щоб тямить, що і як... Тепер вже як ми зробились поміщика ми, то навіщо тобі те знати?

ЯВА 2

Ті ж і писар.

Писар. Тот же гость і в тот же приятной дом.
Олімпіада. Чого це ви вернулись?
Писар. Бросився до кормана одного-другого і сообразив, што не інакше, как у вас позабіл свою портабачницю.
Олімпіада. Може, у других сказали б вам: не було, нема і не скажеться, а ми не з таких. Звольте вам ваше. (Віддає табачницю). А за сохранність зроблю папирос.
Писар. О, сколькі завгодно! (Крутять папироси). А на конец того надо сказать і до свиданія. Но, розлучаясь. З вами, бить можеть, і на довгий час, по-зволю вторично ізложить вам, што тепер вже минула моя сердечная прискорбь, окончательно минула, потому што ви переселились у наш край. Без вас ето була пустиня Аравійская. Єй-єй! Ілі слихали про Сахару? Так ето, она. Но ви совершили переселеніє до нас, і тепер у нас появился оазис, окончательно оазис, честноє благороднеє слово!.. Читали путешествіє по пустині Сахарской?.. А што ето у вас, Єлисей Кузьмич, у бутилі бовтнеться?
Єлисей. Мамашо! Може, почастувати їх настойкою?
0лімпіада. Та почастуй. Сідайте, або що.
Писар. Я стоя більш вип'ю. (Регоче).
Олімпіада. Сідайте-бо, сідайте.

Сідають.

Єлисей (частує). Викушайте!
Писар. А ви ж?
Єлисей. Та можна. (Випив і палива знову і частує) .

Писар (випив). Ай да настойка! Понімаєте, у первой раз такую п'ю, окончательно у первой раз! Как родився і хрестився, не пив такой! На чом ето она настояна, ізвольте хоть вкратце ізложить рецепт?
Єлисей. Та це мамаша придумали...
Олімпіада. Нехай колись навчу вас...
Писар. Благодарю от душі! Но опрече усього протчаго, дожидаю вас до себя з визитом. У меня жена очень воспитана, ви єю окончательно очаруєтесь... Она у меня із городських... Ах, как она пойоть куплети: "тру-ля-ля!" Только што дітвора осаждаєть єйо... Знаєте: тому пельоночку, тому сорочечку, тому рейтузики... А у меня їх цєлая вармія... "Ах, дєті, дєті!" как какойсь-то сочинитель сказал... Ну, налийте по другой, і я окончательно удалюсь во своясі.

Єлисей частує.

Олімпіада. А як господин старшина, чи то пак, Олексій Данилович?
Писар. О, он у восторгі, потому, собственно, он у восторгі, што у восторгі я!.. Хоча он і старшина, то ість, старше меня чином, но понастоящему усьо в моєй вот в етой башке содержиться,— понімаєте? Окончательно ета башка усім орудуєть.

Входить Варвара.

І вас, мадам, просю до меня з визитом і з дєтками!
Варвара. То вже як чоловік захоче...
Писар. Да, да. Муж ето глава! Но я надєюсь окончательно, што супруг ваш прихватять і вас,— не так лі?
Єлисей. Та воно можна буде.
Варвара. Там прийшли робочі найматись...
Писар. А ви знаєте тутешні ціни?
Єлисей. Розпитував людей.
Писар. Пам'ятайте самоє главноє, што мужик наш, ух, какая продувная бестія! Хоча і пойотся гдєсь-то, што "деревенські мужики, оні просто дураки"; но наш мужик окончательная бестія!..
Єлисей (усміхається). Та либонь так, што і ми не ногою шмаркаємось.

(Пішов, за ним Варвара).
Писар. Но какой, мадам, ваш син образованой, я його постиг. Одначе надо отправляться. Разві так, што викушать єщо одну румочку із мамашиних ручок?
Олімпіада. Авжеж, викушайте!
Писар (випив). Ай да настойка! Попрошу окончательно рецепт, я тогда заставлю свою жену продєлать немедленную апробацію.
Олімпіада. Опісля, опісля... Закусіть пиріжком...
Писар (закусюе). Такоє питво даже не должно закусивать... Да, я окончательно шасливой, што ви переселились до нас, усьо-таки будеть порадошноє общество для умнаго і пріятнаго времяпровожденія. А што касаємо вашого сина, то он очарувал меня. О, ето первокласной умниця. Какоє училище он окончив?
Олімпіада. Вчився в городськім, та не довчився.
Писар. Ну, нєт, не говоріте так, мадам, он очень учон. І воспитан он как... гімназист! Я от душі хотєв би з ним подружиться!..
Олімпіада. З нами не довго подружитися: аби ви за нас тягли руку там, де слід... Знаєте поговірку: рука руку миє?
Писар (палива). Викушайте зо мною, мадам. Пожалуста, хоч пригубте. (Почастувались). Ай да настойка! Касаємо ж того, што ви гаворите о рукомитії, то я вам об'ясню так, што как мила бувають усякії: душисті, лечебні і од веснушок... Понімаєте? Што какім милом вимиєш руки, такой і дух од них пойдьоть.
Олімпіада. Понімаю і оченно понімаю. Потому як ми не в деревні зросли, і не од глупих родителів провзойшли, і оп'ять же не дурний нас і піп хрестив.
Писар. Ух, какая ви умная, ужасть!..
Олімпіада. Я це не од вас першого чую. Зять моєї сестри, Околодочной надзиратель, у Бердянському, так бувало говорить: "З вами, Олімпіядо Митровно, можно розсуджать сутки і не нарозсуждаться".
Писар. Да, да. Я готов з вами двоє суток розсуждать... А Олексєй Данилович, он окончательно очарован вами!..
Олімпіада. Капитан пароходний, што хрестив у нас з частною приставшою покійну мою дочечку Василину,— бувало, як викушаїть

одну-другую румочку, зараз і почнеть сміхотворить: "Ти, говорить, кума моя, ти душа моя!"

ЯВА 3

Ті ж і Єлисей.

Єлисей. Мамашо! Там прийшли і дівчата наймthemись на строк, то це вже по вашій довжності.
Олімпіада. Піду гляну на їх пики. О, я зразу впізнаю, чого кожна з них варт. (Пішла).
Писар. Друг мой, Єлисей Кузьмич! Позвольте вас окончательно називать другом?
Єлисей. Та чого ж, можна, називайте.
Писар (чоломкається). Я уже не хотів пить, но за нашу дружбу вип'ю. (Палива і п'є). Ура!.. Ах, друг мой, какая ваша мамаша образована, какая она воспитаная!.. Да, я окончательно вник і проник!.. Ми іздєсь з ними кой об чом переговорили, так, обиняками, но зразу поняли один другого.
Єлисей. Об чім же переговорили?
Писар. О сбліженії обоюдних інтересов, при рукомитії і протчеє...
Єлисей. Та ми своє діло завжди і скрізь понімали окуратно, будьте і ви без сумленія...
Писар. Благодарю! Вот што значить імєть дєло з умним господином: слово — два, і кончен разговор. Попотчуйте ж на дорогу, і я удалюсь.
Єлисей (частує),Я до вас у недєлю приїду.
Писар. І з мамашой, і з супругой, і з дєтками. (Оглянувся). Да, скажіть пожалуйста, што ето у вас папаша какойсь окоячательно дерзкой господин?
Єлисей. Нам з папашою нашим біда да й тольки. Спершу, як скоро ми сюди переїхали, так вони з недєлю меета були веселі і тверезі, а то зразу почали пить силно...
Писар. І тольки? І ви ж п'єте?
Єлисей. Я п'ю з понятієм, а вони...

Писар. Ну, ето дєло поправимоє!..
Єлисей. Ну так же силно п'ють, прямо без понятія п'ють!..

ЯВА 4

Ті ж і Гніт.

Гніт (на дверях). П'ю за свої, а не за твої! За твої не питиму ніколи. Ти, сучий сину, спершу попороби стільки, скільки я на своїм віку попоробив, а петім вже скаржись людям на батька!
Єлисей. Я, я... не скаржусь, а...
Гніт. А спитай мене: задля чого й задля кого я увесь вік працював?
Писар. Но я полагаю, што ви, Кузьма Тимофеєвич, должни бить окончательно довольні вашим синком.
Гніт. Хоч ти і волосний писар, але це діло моє, хатнє, не про писарів воно і не про гостей!
Писар. Ага! То їсть, виражая другими словами: нам зась до етого дєла?
Гніт. Бачу, ти не дурень. Давай вип'ємо мішанини! (Хоче налить).

ЯВА 5

Входить Олімпіада.

Писар. З удовольствієм, окончательно з огромним удовольствієм!
Олімпіада. Що, що це таке? І ти ще почнеш частуватись? Кому-кому, а тобі то пора вже й честь знать. (Одійма пляшку).
Гніт (кидається до неї). Подай горілку!
Олімпіада. Не дам! Хоч ти лусни отут передомною, не дам.
Гніт. Ах ти ж, гадюка!.. (Борюкається з жінкою).

ЯВА 6

Ті ж і поштар.

Поштар (до писаря). Пожалуйте їхать, бо господин старшина гніваються.
Писар. "Гніваються"? На каво? Єжели у господина старшини серце с перцем, так нехай охолонуть!.. А впротчем, я шучу. Послушайте, мамаша! Дайте нам попотчуватися з вашим супругом, і я окончательно удалюсь із вашего приятного общества.
Олімпіада. Тільки задля такого гостя, як ви, і уважаю. На, старий бісе, на! Бодай вже ти обдувся від горілки, як павук!.. (Дає пляшку).
Гніт. Коли б бог був дитина, то, може, й послухав би дурного литвина. (Палива). Будьмо здорові! (Випив і підніс писареві).
Писар. Вот єтак гораздо благороднеє. Знаєте, как какойсь-то сочинитель сказал: "Худой мир лучше доброй ссори!" (П'є).

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Дворище у Ґнота. Хата, повітки, комори, амбар, пліт, ворота і т. ін.

ЯВА 1

Варвара на призьбі готує буряки, картоплю і інше до страв.

Олімпіада (гука з хати). Варваро! Не видно ще Єлисея?
Варвара (глянула за ворота). Ні, не видно.
Олімпіада (виходе). Вже й сонечко скоро зійде, а його нема! (Надходе до воріт і дивиться нагору). Ну що, як і сьогодня не найме поденних, пшениця зовсім перестоїться.
Варвара. І ячмінь вже сиплеться
Олімпіада. Ох, сиплеться. Ну і сторонка!..
Варвара. До других з охотою ідуть на поденну, тільки не до нас...
Олімпіада. Чому ж не до нас, ти знаєш чому?..
Варвара. А ви хіба не знаєте?
Олімпіада. Ти знов про харч?

Варвара. Вже не про що друге.
Олімпіада. Самашедча ти, ось що! Ідуть на поденну по великих економіях та на буряки: бо там багато їх збирається і можна вволю жирувать, а по хуторах не та їм воля... А харч — скрізь не краща.
Варвара. Було б нам зоставатись у Таврії. Чи не краще б жилося? Хліборобство — діло зовсім нам не зручне...
Олімпіада. Товкуй! Розумній людині усяке діло зручне... Скучаєш за своїм родом родиною, через те й марудишся?
Варвара. Авжеж, скучаю. Почніть ще й тим дорікати, що скучаю, давно вже не дорікали, може полегша вам.
Олімпіада. Мовчи, не вводь мене ще в більшу досаду.

ЯВА 2

Ті ж і Єлисей

Єлисей. Фу, та й душно ж!
Олімпіада. Ну?
Єлисей. Зараз прийдуть п'ять косарів і вісім в'язільниць.
Олімпіада. Гаразд, що хоч п'ятьох знайшов. Почім?
Єлисей. Косарі по вісімдесят, а в'язільниці по п'ятдесят і п'ять.
Олімпіада (сплеснула руками), У других же по 70 і по 50!
Єлисей. Ще й порцію у обід.
Олімпіада. А по других хіба є порція?
Єлисей. По всій окрузі нема.
Олімпіада. Та що ж це таке?
Єлисей. Інакше не хочуть і ти.
Варвара. А що, не моя правда?
Єлисей. Яка там правда?
Олімпіада. Це, сину, у тебе не жінка, щоб ти знав, що це не подруга тобі, а ворог, супостат!.. Каже, що до нас не йдуть на поденну через харч.
Єлисей. Що вона, дуря, тямить? До давніх тутешніх ідуть на роботу ті, котрі повідгонили до них скотину на випас або котрі забрали гроші на десятини; інші і пашу брали на відробіток або й хліб на посів... А останні всі пішли ще з весни у Доншину, ну й нема робочих рук... Та я певен, що

у декотрих хазяїнів харч далеко гірша, ніж у нас, а до них мусять іти на відробіток, бо винні...
Варвара. Навряд чи є де гірша харч.
Єлисей. Оце мені овсім не по ндраву... Ти краще, Варю, прикуси язика.
Олімпіада. Дав волю жінці спочатку, а тепер навряд чи й уговтаєш її.
Варвара. А ви підцькуйте його, та гарненько, може й поб'є мене...
Єлисей. Мовчи! Ти іменно доведеш до бійки! Що ж, по-твоєму, ми повинні робочих мирмуладами та варенням годувать?
Варвара. А де опріч нас робочі виливають страву у свиняче корито?
Єлисей. Може, й по людях виливають.
Варвара. Ніде не виливають, тільки у нас. Он і учора увечері увесь кандьор вилили.
Олімпіада. Нехай виливають: свиням пожива, а вони з голодними черевами полягали спати. (Регоче).
Варвара. Еге ж, полягали!.. Підіть лиш на вгород та подивіться, що вночі поробили з огірками!..
Олімпіада. Що ж таке?
Варвара. Геть всі повиривали і огудину всю понівечили.
Єлисей. Та невже? Ну, це вже нечесно, це вже погано...
Олімпіада. Ти правду кажеш?
Варвара. Я ж зараз була на вгороді, бачила своїми очима. Сторож каже: "Я не можу виказати, хто рвав, бо мене уб'ють!"
Єлисей. Не може? Побачимо, як не може... Урадник розв'яже йому рота. Ач анахтеми, таганрозькі хвараони...

ЯВА 3

Ті ж і Векла.

Векла (несе скільки хлібів). Куди дати?
Олімпіада. Звісно, в комору.
Єлисей. Багато спекла?
Векла. Дев'ятеро хлібів.
Єлисей. Печи ж ще.
Векла. Та я вже замісила.

Єлисей. А дай покоштувать, який хліб? (Одломав кусок і їсть). Що це? Це хіба хліб, це пряник! Такий хліб можна тільки до чаю давать та до кохвії, Ось покуштуйте, мамашо. (Дає їй).
Олімпіада. Неначе з кондитерської, такий солодкий!
Векла (гордо). Що вже до хліба, то навдаху чи тут і в окрузі знайдеться, котра б краще мене випекла.
Єлисей. Дай робочому такого хліба, то він лопатиме його, як канхвети!
Олімпіада. Цей хліб заховать для нас, а робочим зараз печи другий, сій муку на найрідчіше сито!..
Векла. Робочі ж битимуть мене за такий хліб. І в голодний год такий хліб навряд чи їли.
Єлисей. Що ти тямиш? Як годуватимем робочих таким хлібом, як цей, то вони нас не жувавши проковтнуть.
Варвара. А сьогодяя якого ж хліба дамо косарям?
Олімпіада. Якого? Цього нельзя давать...
Єлисей. Нехай на сніданок зварять кандьор або затірку; а на обід другий хліб поспіє спекти. Тільки підмішай у заміс висівок!
Олімпіада. Варваро! Одімкни комору та поскладай хліб на вищу полицю. (Даючи ключа їй, шепче). Наглядай за нею, щоб часом чого не вкрала зкомори.

Варвара й наймичка пішли в комору.

Щось вона мені здається хапкою на руку. Де це ти вискіпав таку перепічайку?
Єлисей. Це ж воловикова жінка, Гаврилова, котрого я позавчора найняв до плугів: щирий робітник, такого ще в нас і не було!
Олімпіада. А цю прянишнищо, як не схоче пекти глевкого хліба,— рощитай.
Єлисей. Та прийдеться.
Олімпіада. Щоб і духу її не було, чуєш?
Єлисей. Та звісно...
ЯВА 4

Три косарі і п'ять в'язільниць.

Всі. Доброго здоров'ячка, з понеділком! Єлисей і Олімпіада. Спасибі! А де ж останні?

1-й косар. Та чогось не захотіли. Один сказав: "Завтра прийду", а другий зостався своє косити...

Олімпіада. І що це у вас за народ? Пообіця прийти, а потім і не приходе...

1-й косар. Народ, як народ... Мабуть, воно і скрізь так?

Єлисей. Ні, не скрізь, у вас народ інакший.

1-й косар. Як ви по світах буваєте, то, може, воно вам і видніше... А може, ми здаємось вам інакшими через те, що ви тут ще нові?

Олімпіада. Таджe ось, хоч би сказати й про нашого сусіда-панка; через що у нього ніколи нема задержки за поденними?

1-й косар. Його люде здавна знають, звикли до нього, через те й охітніш йдуть до нього на роботу...

Єлисей. А ми хіба не такі ж люде?

1-й косар. А мабуть... То таки й пан...

Олімпіада. "Пан, пан"! І я собі пані.Інформація про події культурного життя Кіровоградщини. Матеріали готуються щомісячно спеціалістами довідково-бібліографічного відділу бібліотеки.

1-й косар. Ви ж собі тільки, а він усім пан.

Олімпіада. О, ти розумний... Я з паном — пані, а з простим — проста. З мужиком я завжди сяду поруч, а пан чи посадовить тебе поруч з собою?

1-й косар. Трапляється, шо й садовить... як який пан.

Олімпіада. Всі вони, тутешні, одним миром мазані. Коли вже до нас і досі ні один і носа не навернув, що й кликали їх, а з тобою став би він запані-брата?

1-й косар. А що з того, що інший мужик сіда обідати поруч з наймитом, зате він з нього всю силу виробе...

Олімпіада. А пани жалують наймитів?

1-й косар. Є такі, що й жалують, та й грошей не задержують, і харч краща... Але навіщо нам ця балачка? Кажіть краще, де будемо косить?

Єлисей. Ходімте, покажу. Мамашо! Скажіть папаші, щоб хоч навідались до плугів. Якщо доорали того перелога, що над яром, то нехай починають клинка від шляху. Я звелів, щоб не кидали землі під шлях, нехай їздять по сусідовій землі.

Олімпіада. Авжеж.
1-й косар (вертається). Глядіть же, щоб безпременно порція була в обід.
Олімпіада. "Порція"? А чому ж нігде по сусідах порції нема?
1-й косар. Та вже так здавна заведено.
Єлисей. Ходімте, нічого часу гаяти.

Косарі пішли.

Олімпіада. Ти, сину, ліг би спочити. Стомився, певно, до світа схопився сьогодня.
Єлисей. Та нехай вже після обід спочину. (Пішов).
Олімпіада. Ач, "порцію" їм подавай. Гаразд, я вам піднесу порцію. Недаром двадцять годів шинкарювала... (Пішла).

ЯВА 5

Варвара і Векла.

Векла. Навряд чи довго ми у вас наслужимо! Гармидер щодня та сварка... І хто з вас старший — не розбереш. Я вперше чую, щоб син батька у вічі так погано лаяв, як ваш чоловік учора лаяли батька... Нехай би вони були п'яні, то інша річ... Невже там, де ви перш жили, такі звичаї, щоб син батька мало не за груди хапав?
Варвара. Скрізь є усякі люде, як злі, так і добрі...
Векла. А людей ваш чоловік як погано лають! Як ми служили аж чотири года ось у цього панка, що зараз ото у ярочку економія,— тепер він віддав свою земельку у оренду людям, бо його настановлено за якогось началника у городі... Так, кажу, служили чотири года і не чули від нього лихого слова.
Варвара. Які у вас люде святі та божі.
Векла. Ви ніби глузуєте? А я вам кажу, що у нас іменно є такі люде. Людське обіходження, голубочко, кожного не тільки приваблює, а й далеко краще підохочує до праці, ніж лайка та бійка,— щоб ви знали! Але, стривайте, як же це я з висівками хліб пектиму, та мені ж мій

чоловік перший потилицю натовче!
Варвара (оглядається). А ти візьми та продери рідке сито та й просій муку на густе.
Векла. А потім з мене ще й за сито вивернуть?
Варвара. Я скажу, що сито миші прогризли.

ЯВА 6

Ті ж і Гніт.

Гніт (надійшов з-за тину). Бач, поставали, пащекують. Робочі молодиці, надто робочі!.. (Сміється).
Варвара (глянула). Це свекор! (до Векли). Про свекра байдуже... (До нього). Та ми тільки що поскладали випечений хліб.
Векла пішла.
Гніт. А де ж хазяїни? Стара надбігла над леваду, щось гавкнула про оранку, я й не розібрав...
Варвара. Бачили городину?
Гніт. Та бачив же. Сторож збирається тікать...
Варвара. Всі незабаром повтікають. (Махнувши рукою, пішла).

ЯВА 7

Писар

Писар. А, Кузьма Тимохвеєвич! Сколько лет, сколько зим? (Чоломкається). Как ваше драгоцєнноє?
Гніт. Так і сьогодня, як учора. В хату пожалуєте? Я зараз пошлю за Олимпіядою та за Єлисеєм.
Писар. Зачєм в хату? На воздухє такоє симпатичнеє благорастворенієтемператури... А синка вашого я видал сейчас "возлі рєчкі, возлі мосту", т. є. возлі косарєй. Покурим? (Сіда на призьбі і круте цигарку).
Гніт. Я не курю. От моя жінка, як не стане часом тютюну, то крутить цигарку з капустяного листу.

Писар. Да, привичка... Я тоже готов курить усякой бур'ян, єжсли нехватить табаку. (Оглядається). Скажіть, правда тому, што у вас бунтують мужики? Екіє бестії!
Гніт. Жінка і син ближче стоять до цього діла, вони вам розкажуть достометніш... Вони тут хазяїни... Як я колись хазяїнував, то про бунти ніколи й не чув...
Писар. Ви там, в Таврії, огородиною промишляли і большіє копитали собрали?
Гніт. Еге ж! А спитайте, яке мене лихо сюди понесло, то й не скажу!.. Там нам хвортунило, нічого гріха таїть, ще й як хвортунило...
Писар. Все цибульку сіяли да морковку?
Гніт. Усяку городину. Олимпіяда та Єлисей дуже сміливо захазяїяували, коли б не вскочили у нікуди.
Писар. "Смєлость города берьоть", сказал какойсь-то писатель. Но почему ви как будьте окончательно не вмєшіваєтесь в хазяйство?
Гніт. Вмішався раз, вмішався удруге, так син мало не вхопив мене за барки... Це мене так образило, що у мене раптом опали руки.
Писар. Как, чтоби ваш син взял вас за барки?
Гніт. Він скоро і битиме батька.
Писар. Што ви, што ви? Такой образованой, такой воспитаной господині..
Гніт. Задля кого я увесь вік труждався, задля кого працював, не покладаючи рук? Єлисей тепер тільки спить і бачить, коли б батько швидш задер ноги!
Писар. Што ви говорите? Єтаго бить не можеть!
Гніт. Хіба він не радився із вами, яким способом батька здихатись?
Писар. Упервоє от вас слишу!
Гніт. Волосний писар і неначе чоловік з образованієм, а... брешете.
Писар. Зачєм же такія грубия слова? Ай-ай-ай...
Гніт. Я правду кажу. Я не спав і не п'яний був тоді, як ви гостювали у нас, на зелених святках, та під повіткою радилися з моїм синком, як би скоріш занапастити мене.
Писар. Но я... я не помню... Ілі, бить можеть, обсуждалось тольки... теорітіческі...
Гніт. Не розберу я вашої писарської балачки... Одне знаю, що я у моїй

сем'ї зайвий...
Писар. Ну, я єтаго не думаю.
Гніт. Коли б я швидш окочурився, то й моїй жінці вільніш би було умизгатись біля старшини.
Писар. Ах, какой ви подзорний человєк!
Гніт. Ви перекажіть старшині, нехай він у мою хату не показує очей!..
Писар. Ну што ви, што ви? Старшина человєк семейственной і благороднійшей душі господин — ручаюсь.
Гніт. Годі зуби заговорювать, чи не краще нам випить?
Писар. Випить можна, но... І при том ви сказали для меня неприятноє слово, что я будьто брешу...
Гніт. А ви впіймайте мене у брехні, тоді і віддячите. І я не завжди правду кажу. Посидьте, а я піду пошукаю пляшку. (Пішов у кату).
Писар (сам). Странной господин, ілі как господин земський виражається: "загадочной суб'єкт". Точно, што окончательно загадочной... А касаємо старшини, так і я Альошкє говорил уже не раз: "Алексєй Данилович, не очень того, штоб не запримєтили..." Вот уж муж і запримєтил... Значить, оченно явственно, когда уже і муж запримєтил...

ЯВА 8

Єлисей (хутко іде). Здрастуйте ще раз! Ви самі тут?
Писар. Бил іздєсь сейчас ваш палаша.
Єлисей. П'яні?
Писар. Окончательио тверезой.
Єлисей. Стало бить, не найшли сьогодня послухача. Мусив всім робочим наказати: як тільки котрий послуха батька і піде по горілку, битиму, он як битиму.
Писар. Однако ваш папаша, не будучи п'яний, сказал тут такую вещ.
Єлисей. Що таке?
Писар. Во-первих. Помніте на тройцу наш разговор, под повіткою? Ваш папаша усе слішал.
Єлисей. Так що ж?
Писар. Во-вторих, жалувался, што ви дерзкі.

Єлисей. А, не до папаші мені тепер, нехай опісля об цьому потовкуємо. Косарі сядуть зараз обідати, там мамаша біля них зосталися, а я прибіг до вас... Біда, приятелю, з робочими! Треба їх неодмінно як-небудь провчить! Помилуйте!.. Ледве пройдуть ручку зараз починають мантачить коси і мантачать півгодини... Це якісь дармоїди!.. І хто їх тут у вас так збалував?
Писар. Хто? (Оглядається). А зачєм тілесноє внушеніє одмінили? Какойсь-то писатель твердил, што не слєд одмінять, одначе одмінили... оп'ять земскій начальник всечасно дєлаїть внушеніє старшині, даби не омел біть по фізіономії мужика!.. Разві возможно без мордобітія?
Єлисей. Авжеж, не можна. Не даси ти іншому по морді, то він тобі дасть!
Писар. Да ето вєрно! Положим, што ми не особенно і придержуємся приказаній, но все ж дєйствуєм з оглядкою...

ЯВА 9

Ті ж і Олімпіада.

Олімпіада (кричить за лаштунками). Ах ти скотина, вампир, песиголовець!.. (Виходе, держачи в одній руці пляшку, а другою хвартухом витирає очі).
Єлисей. Що трапилось, мамашо?
Писар. Моє вам почтеніє!
Олімпіада. Поштєніє поштєнієм, а я вам кажу, господин писар, щоб ви зараз етого мерзавця, етого хвараона засадили в орешганську... Єжели ви не засадите його, я поїду до самого старшини...
Писар. Конечно, господин старшина усе для вас сдєлаїть. Но заспокойтесь, мадам, і розкажіть обстоятельно, так сказать, по пунктам, даби понять окончательно, в чем дєло?
Олімпіада. Не можу заспокоїтись! Ах ти, морська свиня, ах ти, мордатой дельхвин!..
Єлисей. Та в чім же річ?
Олімпіада. Понімаєте? Наливаю косарям по румці, значить, порцію. Один випив — нічого, другий випив — тож нічого не сказав; а третій, взявши водку в рот, харкнув нею прямо мені в твар...
Писар. Ето неделікатная історія.

Олімпіада. Як ви його не посадовите в орештанську, тоді кінець нашому приятельству. Помінилась я хрестити у вас дитину з господином старшиною,— не хреститиму. Так і Олексієві Даниловичеві перекажіть, що не хреститиму!
Писар. Посадить мужика не штука, ето з удовольствієм, но...

ЯВА 10

Косарі і в'язільниці.

1-й косар. Рощот, зараз давайте нам рощот!
Писар. Ви што ж ето, бунтовать?
1-й косар. Як то бунтовать? Ми не хочемо помий їсти і помиями запивать. Замість борщу — помиї, замість порції — помиї!..
Олімпіада. Оце той самий таганрозький фараон.
1-й косар. Не лайтесь, хазяйко, бо й я умію лаятись!
Олімпіада (палива чарку). Господин писар, звольте покоштувать, хіба це помиї?
Писар. Желаєм здраствовать! (П'є). Ето? (Тихо Єлисеєві). Знаєте, друг мой, как я вас не уважаю, но ето хуже помий!..
Олімпіада. Нуте, що ви скажете?
Писар. Да, при неімєнії лучшей, пить можна.
1-й косар. То й пийте, а ми такої гидоти не питимем.
Писар (підступа). Ти слишком розборчивой! А как твоя фамілія? Із какой ти деревні?
1-й косар (одступає) Не цікавтесь, бо не скажу... (До Єлисея). Як не дасте рощота, то й не треба. Ходім, братці! Тільки глядіть, щоб бува опісля не каялись.

Пішли.

Писар. А, іспугался, бестія!
Єлисей (до писаря). Та що це ви робите? (До косарів). Та стривайте-бо, куди ви? (Біжить за ними). Я зараз пошлю за доброю горілкою, і страву

вам кращу зварять. Мамашо! Нам без косарів не можна зостатись. (Побіг).
Олімпіада (біжить до косарів). Зостаньтесь, я вже вам вибачаю!.. Тільки щоб удруге не сміли горілкою хлюпать у пику. Коли не до смаку, не пийте!.. (Вертається). От який народ у вас. Я більш 20 годів шинкарювала, і ніхто мені такого шкандала не робив, щоб прямо у хвизионому... Ви, пожалуста, не перекажіть про цей случай Олексієві Даниловичеві. А як його здоров'ячко?
Писар. Он совершенно здоров. Но, мадам, гдє ви ету водку взяли? Воопче я запримєтів, што у вас водка какаясь-то всегда слабоватая... Гдє ви покупаєте такую? Неужто у наших корчемников? Не дєлайте етаго, не совєтую!.. Ах, єто корчемство, прямо ужасная вещь... І нікак нельзя ні одного корчемника накрить — народ не видайоть... А почому не видайоть?.. Потому што іной і не п'яниця, но вдруг случай такой, што без водки йому не обойтись, а тут денєг ні алтина... А корчемник і набор дайоть і под заклад... вот почему і покривають...

Чутно в хаті голоси. Што єто?

Гніт. Нащо ж ти виказала, га?
Варвара. Мамаша почали допитувать, я й виказала.
Гніт. Щоб тебе чортяки виказали!
Варвара. За віщо ви лаєтесь?
Гніт. Ще й битиму тебе!
Варвара. Руки короткі!
Гніт. Що? Ах ти ж!..
Варвара (кричить). Ґвалт, б'ють!.. (Вибігає без очіпка). Я в чоловіковій волі, а не в тестевій!.. Де Єлисей, де Єлисей?.. (Побігла).
Олімпіада. Бачите, бачите? Ледве пораховались з робочими, а тут старий заходився бити невістку, певно, за те, що та виказала мені, де він сховав горілку. Прямо стовпотвореніє.
Писар. Істинною смішеніє язиків...

ЯВА 11

Ті ж, Єлисей і Варвара.

Єлисей. Мою жінку бить? Хто сміє її бигь, опріч мене? Ні, папашо, вам до цього діла дзуски... (Хутко йде в хату).
Писар (хапа його за руку). Єлисєй Кузьмич, хладнокровіє...
Єлисей (вирива руку). Одв'яжись. (Пішов).
Варвара за ним

Писар. Мадам! Вмішайтесь в ето столкновеніє, штоб не пройзошло катастрофи. (В хаті чутно голоси).
Єлисей. Я її муж, я її і началник, а ви не маєте над нею волі!..
Гніт. Ось я тобі покажу мою волю!..

Чутно борюкання.

Єлисей. Е, ні, папашо, у палиці два кінці.
Гніт. Ах ти ж!

Чутно, неначе щось важке упало.

Єлисей (вибігає блідий). Та невже ж? Ні, то мені так здалось...
Олімпіада. Що таке?
Писар. Што случилось?
Єлисей. Папаша упали додолу і неначе мертві!..
Олімпіада. Невже помер? (Біжить в хату).
Писар. Неожиданная неприятность. (Пішов в кату).
Варвара (вибігає). Що ти наробив?
Єлисей (стиска її за руку). Мовчи!
Варвара. У батька кров з рота... Ти убив батька...
Єлисей. Мовчи, розірву...

ЯВА 12

Писар виводить під руку Ґнота, за ним Олімпіада виходе.

Олімпіада (до Ґнота). За що ж ти мене відпихаєш, за що? Бач, допився до краю...
Писар. Бодрітесь, папаша. Ето пустяки, пройдьоть... Тольки кров надо обмить.

Єлисей хоче підійти до Ґнота.

Гніт (рукою робе знак, щоб Єлисей не підходив). Ох... Так... так, сину, і слід мені... Про віщо дбав, те й придбав.

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Ті ж обставини, що і в другій дії.

ЯВА 1

Єлисей і писар.

Єлисей (за лаштунками). Випряжи ж коняку та зараз збігай до плотника, спитай: чи скоро буде готовий? (Входе в ворота з одного боку, а йому назустріч з другого боку — писар).
Писар. Какоє яеожиданноє столкновеніє: ви только што под'єхали до двора, как і я тут как тут. Ето как у куплетах гдєсь-то єсть такая строчка: "наш пострєл вездє поспєл". Я утверждаю, що ето "е інакше, как окончательно обоюдная симпатія! Даже лошадь моя влюблена у вас. Ах, какоє ето умноє животноє! Оно понімаїть, што іздєсь дають йому вволю овса лібо ячменя, і потому само на поворотку звертаєть... Но тревожноє обстоятельство заінтересовало меня окончательно. Што ето у вас на фургоні за ящик, похожий на гроб? Бить можить, папаша волею божію?..
Єлисей. Ні, ще мучаться, мабуть, скоро вже покинуть білий світ.
Писар. Так ви заблаговременно і гроб? Да, да, ето дєлають многіє старики: но только што ваш папаша не так єщо стар, штоб... І надежди

на виздоровлєніє нікакой?
Єлисей. Нікоторої.
Писар. Значить, ви папашу порядочно тогда штовхнули?
Єлисей (з жахом). Коли? Що це ви?
Писар. Как "коли"? З того самого случаю. Заболіваємость вашого папаші не іначе как послєдствіє чрезвичайного штовханія. Конечно, не я єто говорю, боже меня сохрани; но другіє, котириє...
Єлисей. Хто ж другі?
Писар. Мало лі хто? А пригадайте, што когда єта самая ссора ваша пройзошла, то супруга ваша оченно голосно воскрикнули, што ви убили батька?
Єлисей (тривожно). Невже? Ах ти ж ідолка!.. Правду мамаша говорять, що моя жона найлютіший мій ворог. Так я ж з нею порішу...
Писар. Што ви, што ви? Друг мой, заспокойтесь!
Єлисей. Заспокоюсь тоді, як розведусь з нею, потому що обридла вже вона мені... Ось я зараз її спитаю, нехай у вічі при вас скаже... (Гука). Вар-варо!
Писар. Позвольте. Бить можеть, ето сни тогда со страху наболтали?
Єлисей. Ах ти ж дурище, аж ти ж самашедча!..
Писар. Заспокойтесь, пожалуста, заспокойтесь. Ну, а доктора не приглашали?
Єлисей. Доктора? Навіщо ще й доктора? За тим хіба, щоб тільки даром гроші переводить? (Оглядається). Ви скажіть мені по совісті: ви друг мені?
Писар. Вєрний і нелицемєрний до гробовой доски!
Єлисей. То будемо говорить з вами по-прахтичному. Хіба не все рівно:, чи папаша раніш годом помруть, чи годом пізніш?
Писар. Да, конешно... Ну, а єжелі вашому папаші указано свише прожить єщо десятки годов?
Єлисей. Навіщо? Яка кому користь від того?
Писар. Да, да... Друг мой! Послушайте ви меня: покличте доктора. Такой ви багатий господин і скупітесь? Папаша оставляїть вам такое состо'яніє, а ви?..
Єлисей. Положим... Так що ж, як состояніе, то й жить сто годів? Задля чого? Ви думаєте, я не розпитував хвершала об їхній болісті.

Писар. Значить, все-таки хоч хвершала приглашали? І ето хорошо.
Єлисей. Ні, не приглашали, а я зустрів хвершала у городі, на базарі, і розбалакались. Ну, і він сказав —так: "Єжели как тельбухи перетліють від горілки, то нічого не поможе... Можна б, каже, кров кинуть, либо антимонії..."
Писар. Какой же ето хвершал?
Єлисей. Та ви, певно, його знаєте: Микита Архипович!
Писар. Позвольте! Микита Архипович коновал.
Єлисей. А хіба не все рівно?
Писар. То єсть, да... Наука, так она соєдіняїть... Точно, што Микита Архипович учон і очень учон. Ну, тольки он по конской часті... а до папаші не мішало б пригласить доктора.
Єлисей. Обійдеться, лишній захід і без надобності.
Писар. Говорять, што ви окружили папашу надзором, штоб нікто їм не повиновался? Єлисей. А що ж, давать їм волю?

ЯВА 2

Ті ж і Олімпіада.

Олімпіада. Вже вернувся? Що, купив? (До писаря). А я й не бачу. Здрастуйте.
Чоломкаються. А як здоров'ячко Олексія Даниловича?
Писар. Нічого, здоров, кланявся вам... Только діла не дозволяють йому да... печальний финал у вас приближається.
Олімпіада. Іменна. Заходився старий помирати у робочу пору. Молотьба приспіла, а тут з ним воловозься.
Єлисей. Чуєте? Вони кажуть, що пішла поголоска по людях, нібибто папаша від того хворі, що я їх тоді силно штовхонув...
Олімпіада. Хто ж це пустив таку поголоску? По-кажіть мені його, я йому пащеку роздеру. Упав сам старий і вдарився грудьми об вугол скрині... бо п'яний був.
Писар. Могу подтвердить, што бил совершенно тверезий.
Олімпіада. Товкуйте своєї!
Писар. Увєряю вас.

Єлисей. І кажуть знову, що ніби Варвара галасала, що я убив батька. Чули ви таку новину?
Олімпіада. А що, сину, не казала я тобі, що найлютіший твій ворог — твоя жінка?
Єлисей. Та тепер і я бачу!..
Олімпіада (до писаря). Бачите, яку напасть взяли собі за невістку? Батько її мошелник сібірний обдурив нас, замість трьох тисячів приданого, дав тільки сто карбованців!..
Єлисей. Я її допитаю!.. От сатана!..
Писар. По штоб окончательно затулить брехунам роти, лучшеє средствіє — пригласить доктора.
Олімпіада. Що, дохтуря? Та нізащо на світі. І я, як буду помирать, то велю тобі, сину, щоб дохтуря ані на поріг.
Писар. За што ви так на докторов?
Олімпіада. За що? А ось за що. Ось послухайте. Було у мене шестеро діточок, як янголов, як харуїмов: чотири синочка і дві дочечки. Ох, не можу розказу-вать без сліз. (Витира квартуком очі). Старшень-кому було уже тринадцять годків, а ось цьому лобу-ряці — цей же падлец у мене мезинчик! (Усміхається). Цьому тоді тільки що минуло п'ять годочків. Ох!.. Ми тоді содержували у Бердянському шиньок, не який-небудь простий шиньок... О, ні! У мене усе було по-благородному.
Єлисей. До нас заходили випить і закусить пароходні копитани, боцмани, всякі агенти, ліверанти...
Олімпіада. Усьо, усьо було прилично! У сусідськім дому жив дохтурь, у котрого було двоє дітей хлопчик і дівчинка. (Вийма пачку з табаком). Покуріть нашого.

Крутять цигарки.

А ви не привезли мені газет на папироси, бо ті, що ви подарили, я всі вже потребила.
Писар. Ах і забілі.. Но я привезу непремєнно — Сенатскія вєдомості.
Олімпіада (закурила). Ох!.. І була у того дохтуря собака кудлата...
Єлисей. Водолаз.
Олімпіада. Еге ж, Водолаз! Собака ця часто бігала до нас, і діточки мої гралися з нею. Як удруг заслабли дохтурські діти діхкириком. Дохтурь

зараз спровадив їх у город Керч, до своєї сестри... Ох... Проходить день, проходить другий, а на третій — заслаб мій старшенький синочок, Андруша,— понімаєте? Я думала сперначалу, що то простуда, аж на другий день йому гірше. Тепер видумали якусь сироватку від діхкирику. Видумали, мовляв, у свинячий голос, як вона вже мені не потрібна!.. Біжу я до дохтуря і розказую йому усе, як провзойшло. "Когда заболєв?" питає. "Учора, кажу, од вашої собаки дольжно буть заразився". "Почому ж ви учора не прийшли?" Чуєте? Почому я учора не прийшла? Яке йому діло? Ото прийшов він до нас у комнату, оглядів хлопця і говорить: "Сейчас надобно відділить його від других дітей". Куди я його, питаю, відділю, кватирю йому особливу найму, чи як? "Да, каже, особливу кватирю". Тут я вже не видержала. Господин дохтурь, кажу, ми люде тоже з понятієм; ви пропишіть лікарствіє дитю, а химеров-хвокусов не приставляйте!.. Він здвигнув плечима, сів до столу, щось нашкрябав на папірцеві і дає мені; я вийняла 25 капєєк і кладу перед ним. Він взяв того четвертака на долоню, підкинув його разів двічі, а далі й каже: "Пошліть еті дєньги в аптеку з рецектом". Хутко встав і, не сказавши даже до свиданія, грюкнув дверима. Хотіла я услід йому гукнуть: головою! Та якось удержалась. Ох!.. Принесла я лікарствіє, помазала раз, помазала удруге — не помага. Я знов до дохторя. "Што вам?" пита, зустрівши мене на порозі. Яке ви, кажу, лікарствіє дали, що не помагає? А він мені: "Ідіть, каже, до других докторів!" і зачинив двері. Пішла я по других докторях,— ні одного не застала дома. Приходжу додому, Андруша вже хрипить, і нянька каже, що вже й Петя почав бухикать. Я знов до дохтуря. Він одхилив двері та й каже: "Ви меня не послушали, так ідіть до коновала". Я й кинулась було шукать коновала...

Єлисей. Видите, сам дохтурь совітував коновала.

Писар. Да што ви, господа! Ето ж он у насмєшку сказал!

Єлисей. Як, у насмішку?

Олімпіада. Опісля вже мені люди розтлумачили, що то була іменно насмішка, а сперначалу я кинулась було шукать коновала.

Єлисей. Справді насмішка? От штука!..

Олімпіада. Авжеж, насмішка! Так я вас питаю: єжели дитьо уже хрипить, а друге почина бухикать, то разлі можна насмішку строїть?

Писар. Нуте, нуте! І чим все окончилось?

Олімпіада. А тим, що вже як п'ятий дитьонок заслаб, то прийшла до нас сестриця моя, Лизя, дай бог їй здоров'ячка. Ухопила оцього вилупка на руки та й понесла до себе в дом... Таким способом і відволали цього, а останні п'ятірко у вісім день всі преставилися, як язиком злизало. Ох!.. (Витира очі).
Писар. Но почему ви доктора с самого начала не послушали і не отділіли больнаго?
Олімпіада. Почому, то інша річ. Не послухала, та й тільки... А як він смів насмішку строїть, що до коновала мене спроваджував?
Писар. Да, конешно... Но штоби проізнести правильний приговор, закон требуїть, штоби обі сторони були вислушані, а так как одна сторона отсутствуїть, то дєло ето надо отложить... А ви вот што. Дозвольте мне, привезти до вашого старичка доктора?
Олімпіада. Нізащо на світі! І даром не хочу дохтуря бачити в своїй хаті!.. Зненавиділа я їх, усіх дохтурів!..
Писар. Хм. Жаль, жаль старичка, окончательно жаль.
Олімпіада. Коли б ви з ним стільки попомучились, як я, не жалкували б.
Писар. Да, разумєется... Недаром какойсь-то писатель сказав: "Ніхто не вєда, как хто обєда". Ето, так сказать, дєло семейной почви...
Єлисей. А знаєте, мамашо! Краще б ви почастували гостя.
Писар. Не безпокойтесь, не вип'ю ані вот столечкі! Визван к земскому, по какомусь дєлу, а он не любить, когда запах услишіть... Он, собственно, і уважаїть меня за мой трезвенний образ поведеній. На обратном турне я ваш гость.
Єлисей. Заїздіть. Я оце зараз покладу вам у повозку хоч парочку кавунчиків.
Писар. Чувствітельно благодарен.

Єлисей пішов.

Заєду обязательно. Ах, как жарко!.. Позвольте іспить водиці?
Олімпіада. Ось я зараз винесу.

Пішла в хату.

Писар (сам). Одначе, как хорошенько приглядається до єтіх людей, то видиш, что оні могуть окончательно довести практику до жестокосердія.

ЯВА 3

Яків (іде до комори, побачив писаря). Отуди к бісу, чортяка писаря піднесла!.. (Хоче іти назад).
Писар. А подойди сюда, маладець.
Яків (підходе). А чого вам?
Писар (оглянувся). А скажи мені, ти видал, как у жнива була тут сторія і как молодий хазяїн штовхнув старика?
Яків. А чому ж не видав? Та хіба тільки я один видав? Перш вони скільки разів лаялися промеж себе і за груди хапали один одного; а це вже син батька бабахнув так, що мало й духу йому не виперло!..
Писар. А єщо хто видав?
Яків. Гаврило воловик бачив, Микита, той, що біля робочих коней знаходиться, і той бачив... І багато людей бачили...
Писар. А тебе як звуть?
Яків. Як? Яковом Балабаном звуть. (Пішов).
Писар (подумав). А что єжелі, примєром, всьо ето списать на бумагє товково і хорошим почерком і подать господину прокурору лібо судебному слєдователю?.. Но разві ето в нашій мєстності первой такой случай? Не полезнєє ли будеть напужать етіх самих моїх друзей, што, значить, єсть свідєтелі, котрі могуть і присягнуть? Сколько, примєрно, можна получить з них за етот самий іспуг? Упустить такси случай, імєя семеро дітей і жену з городскіми требованіями, благоразумно лі будеть с моєй сторони? Надобно ето проізшествіє обсудіть спокойно і окончательно хладнокровно.
Олімпіада (виносить воду). Ізвольте водиці.
Писар (п'є). Прохладился і благодарю. І з тем до приятного свиданія.
Олімпіада. Заїздіть же.
Писар. Непремєнно. Та єслі би я і не захотєв заєхать, то лошадь сама повернеть, потому што она так же улюблена у вас, как і я.

Олімпіада(погрожує йому пальцем). Ну-ну, ви, мартопляс!..
Єлисей (виходить). Поклав аж три кавунчика.

Олімпіада понесла кухоль.

Писар. Благодарю.
Єлисей. Зараз получив знов повістку. (Показує бумагу).
Писар. Жалоби рабочих?
Єлисей. Жалоби — то особливе діло; а це від станового. Видите, яка штука. Великий шлях, котрий іде межи моєю і сусідською землею, з города на Блигадирову, я з свого боку заорав; теперечки становий присікується, щоб я одбив борозну по старому шляху.
Писар. Да, ето такой закон.
Єлисей. Закон? Ні, не повинно бути, певно тут є якась помилка. Помилуйте!! Я за землю платю повинності і всякі налоги в казну і в земство, а по ній другі будуть їздити? С какой ікстаті, по якому положенію?
Писар. А кудою ж їздитимуть люде, єжелі ви засєєте дорогу?
Єлисей. Нехай мені платять за те, що їздитимуть по моїй землі. Платять же по декотрих городах мостове, за пороми?
Писар. То мостовой і шосейний налог.
Єлисей. А мені нехай платять ґрунтовий налог.
Писар. Не, не будуть платить, а потягнуть вас в суд.
Єлисей. А я певен, що це якась помилка. Доки люде не так уганялися за землею, дотоді і одводили широкі шляхи; а тепер, коли один другому готов горлянку перегризти за ступінь землі, повинно уже інакше бути. Може, другим байдуже до цього, а я доберусь до краю.
Писар. Одначе мені пора їхать. До свиданія, друг любезний. То єсть, как я вас тепер люблю, так ви, бить можеть, і не повірите? (Цілується).
Єлисей. І я вас сильно люблю.

Писар пішов.

Здається, і розумний чоловік, а виходить дурак: не все поніма.

ЯВА 4

Олімпіада. Поїхав? Ти, сину, напути Варвару, щоб вона прикусила язика.
Єлисей. Треба буде нам обміркувать діло об розводі...
Олімпіада. Ага, насилу переконався, що мамаша правду каже?
Єлисей. Авжеж, правду.
Олімпіада. Нарочито зміряла очима батька. Ой, либонь домовина буде коротка?
Єлисей. Два з половиною аршина завдовжки, чого ж коротка?
Олімпіада. Забув, що як чоловік помре, то витягується?
Єлисей. То можна буде трохи підогнуть ноги.
Олімпіада. Еге, підогнеш, як задубіють. Ти як-небудь крадькома зміряй мотузочкою.
Єлисей. А що вони зараз, лежать?
Олімпіада. Стогне. Питаю: може, води дать? А вія, як скажений, маха руками, щоб не говорила до нього.
Єлисей. Якісь злі зробились! Може, я їх зміряю, як заснуть? Треба, мабуть, буде хреста хоч зеленою, а хоч білою краскою помалювать.
Олімпіада. Почни вигадувати, обійдеться!..
Єлисей. У сусіда-панка недавно красили дах на вітряку, може зосталося —я випрохаю.
Олімпіада Хіба випрохаєш!..
Єлисей. О, гляньте, щось під'їхало до нас! Якась пані.
Олімпіада. Пані? Чого їй треба? Я така нечепурна, піду причепурюсь. (Пішла в хату).

ЯВА 5

Бариня — благотворительниця і Єлисей.
Бариня. Здоровенькі бувайте! А скажіть, будь ласка, чи дома господар цього хутора?
Єлисей (дивується). А єжели так што дома?
Бариня. А де ж він?
Єлисей. А єжели і с тем, што ето я?

Бариня. Ви самі господар і є? От і гаразд.
Єлисей. А дозвольте спросить: почому "гаразд"?
Бариня. Зараз з'ясую вам, у чім річ.
Єлисей. Як ви гаварите? — "З'ясую"? Што воно такоє: "з'ясую"?
Бариня. Не розумієте хіба? Ви українець?
Єлисей. Ви желаєте знать, чи ми тут тутешні? Ні, ми недавно переселились сюди із Таврії.
Бариня. Яку ви мову краще розумієте: велико-руську чи українську?
Єлисей. "Мову"? Значить: розговор?

Бариня кива головою.

Как я обучався в городському училище, так кажется так, што понімаю... Тольки не в етом самом дєло...
Бариня. Ав чім же?
Єлисей. Мне вдивительно ужаоно, што значить, как ви у шляпці, з зонтиком, в пальчатках і вобче по-благородному зодєтиї і оп'ять же у хваєтоні єдете, а розговорюєте по-простому, по-мужицькому!..
Бариня. Ви желаете, чтобьі я говорила с вами по-русски?
Єлисей. Так воно будіть приятнєй.
Бариня. Хорошо. Дело вот в чем. Недавно у нас организовалось благотворительное общество, ближайшая цель которого — устройство яслей в некоторьіх селах й деревнях местного района. К этой високо гуманной й благороднейшей цели в висшей степени симпатично отнеслись многие высокопоставленные лица й даже начальник губернии. Поэтому многие из членов нашего юного общества, в том числе й ваша покорнейшая слуга, взяли на себя труд обьездить всех наших землевладельцев, рассчитывая на их активнеє сочувствие... Могу ли надеяться, что й вы не откажете нам в посильной помощи?
Олімпіада (стала на порозі, говоре убік). Про віщо це вона белькоче?
Єлисей. Я... Здається, я не глупак і вчив в училище кратку священну сторію, ріхметіку і все прочеє, а не пойму, што вам требується.
Бариня. В таком случае, бить может, ви поймете, когда прочтете вот эту бумагу? (Дає папір).
Єлисей. Як прочитаю, то скорєй пойму. (Бере папір). Скоропись дробная,

как мак, а какая длинная бумага. (Довго чита). Я, штоб усе понять, так не поняв, потому заковиристо очень написано... Ну поняз тольки, што как будьто би про какієсь ясла говориться і об дєньгах... Так етоє дєло вас не касається.
Бариня. Как? Вы же владеете тремястами десятин земли?
Єлисей. Так што ж з того? (Оддає бумагу).
Бариня. Ну вот я й прошу вас от имени нашего общества, пожертвуйте сколько можете.
Єлисей. Ми не з тих, котрі жертвують... Єжели жертвують дворяне либо купці, так ми не з дворян і не з купечества.
Бариня. Жертвуют не только дворяне й купцы...
Єлисей. Ви хочете, штоб я ясла вам прожертвовав? Так у мене єсть їх чимало, і я можу одні подарувать. А касаємо дєнєг, так єто глупая хвантазія.
Бариня. Так вьі не сочувствуете?
Єлисей. Про те, што ми чувствуємо, ето наше дєло.
Бариня. Ведь вам же известно, что в рабочую страду отци й матери, отправляясь на полевьіе работы, часто оставляют крохотньїх детей без всякого присмотра й сколько вследствие зтого бивает несчастных случаев?
Єлисей. Ето вєрно! У нас тут по сусєдству недавно свиня скушала ребйонка...
Бариня. Ну, вот видите, как зто ужасно... А при существовании яслей зтого, наверно, не случилось бы.
Олімпіада (підходе). Ви хто ж такії будете?
Бариня. Я член благотворительного обшества.
Олімпіада. Не слихали ми про такоє обчество. Так што ж вам требується?
Бариня. Я уже обг>яснила вот... хозяину.
Олімпіада. Ето мой синок.
Бариня (до Єлисея). Угодно вам что-нибудь пожертвовать?
Олімпіада. Ви при монастирі состоїте, чи как?
Бариня. Нет, не при монастьіре. (До Єлисея). Я вас спрашиваю: угодно вам что-нибудь пожертвовать?
Єлисей. У меня хоча і єсть двоє маленьких дітей, но у нас, слава боту,

єсть кому їх приглядіть.
Бариня. Но у других некому.
Олімпіада. А нам якая надобность до других?
Єлисей. Нехай ті, у котрих нема кому приглядіть дітей, кладуть їх у ясла, а нам без надобності.
Бариня Так не пожертвуєте?
Єлисей. Ані капейки!
Бариня. Какие же вн бессердечные люди!
Олімпіада. Ми какі єсть, такі і будем. А ви часом не з тих, що бунтують людей?
Бариня. Невежды ви, грубне, дерзкие. (Хутко іде).
Олімпіада. Шкода, що нема тут урядника.
Єлисей. Та ну, мамашо, оставте.
Олімпіада. Чого там "оставте"? Ач як скоро хвостом повіяла з подвір'я. (Іде до воріт). Що, у хваїтоні?
Єлисей. Та ще й на резинках...
Олімпіада. Що ж воно оце таке? Може, й справді що путнє? Щоб не було чого. Ну що, як вона жінка помошника справника, а може й самого справника?
Єлисей. Не дольжно буть, бо спершу почала зо мною розмовляти ломалоросіянські...

ЯВА 6

Ті ж і Гаврило.

Гаврило. Господа хазяїни, давайте нам рощот.
Єлисей і Олімпіада. Що це за новина?
Гаврило. Мені і жінці давайте рощот.
Олімпіада. З якої ж причини?
Гаврило. Я служить у вас більш не можу: як не кренився, а далі не можу.
Єлисей. Це щось на тебе напало.
Гаврило. Ні, не на мене напало, а нападають на мою жінку, що глевкий хліб пече. А хіба вона в тім винна? За сніданком Яків жбурнув шматком глевтяка прямо жінці в пику... Я стерпів сьогодня, а вдруге навряд чи

стерплю, то щоб, бува, не вчинилось душогубство. Воно краще, як від гріха далі... Давайте нам рощот.
Олімпіада. Коли жінка не хоче зоставатись, нехай бере рощот, а ти зоставайся.
Гаврило. Ні, і я не зостанусь.
Олімпіада. Невже так закоханий у своїй жінці?
Гаврило. І нащо б я отакі дурощі провадив?
Єлисей. Добудь же хоч місяця.
Гаврило. Призначте жінку до другої роботи, то добудемо.
Єлисей. Нехай вона завтра іде на тік, до машини.
Гаврило. Отак і краще. (Пішов).
Олімпіада. Що це за сторона, що це за народ?
Єлисей. Народ зовсім таки інакший, ніж городський.
Олімпіада. Прийдеться нам, мабуть, до сельських норовів призвичаюватись, не інакше. Інший такий недоторка, що й слова йому упоперек не скажи... Хоч би і оцей Гаврило: тихонею вбачається, а скажеш йому яке прикре слово, то так зиркне очима, неначе стріскать тебе хоче. Ну-ну, сторонка!.. Ну-ну, людці!.. Піди ти та присмири отого невігласа Якова. З якої це причини він задумав святим хлібом у твар жбурляти? Хіба не зна, що то ж таки й гріх?
Єлисей (іде). Він діждеться від мене потилишника. (Пішов).
Олімпіада. Що воно і справді ото за бариня така? Коли б нам через неї не вскочить у яку оказію!.. Розбери її, чого вона заїздила? Намолола-намолола цілий ворох якоїсь нісенітниці, а потім: "прожертвуйте", каже. А куди прожертвовать і навіщо, то й не розбереш. Чи то якому начальникові на подарунок, чи на менини, чи!.. Така ж збиранина либонь не жіноче діло? У городі Бердянському таку збиранину робили околодочні надзиратели. Куди ж вона відціля поїхала, чи не до сусіди-панка? (Пішла за ворота).

ЯВА 7

По довгій паузі з хати чутно голос Ґнота.

Гніт (здавленим голосом). Гей!.. Хто-небудь... Душно... Ради бога!.. Єлисею!.. Варваро!.. Хто там є у подвір'ї?

Варвара (іде з города). Не хотять дівчата вибирать огірків. "Ми, кажуть, не наймались у неділю робить..." Нехай свекруха попробує їх уговорити, а мені вже обридло... Ой батечку! Як глянула я на труну, так мороз поза шкурою і пішов.

Гніт (гука). Гей!.. Хто там?.. Невістко!.. Варваро!..

Варвара. Свекор гукає? Так і є, що він.

Гніт. Варваро!..

Варвара. Невже мене кличе? (Хутко пішла в хату).

ЯВА 8

Яків (крадеться до комори). Коморя не замкнена, от ловко! Де вони те сало ховають? Хоч би шматочок знайти, їсти хочеться, аж печінки підпира!.. (Пішов в комору).

Єлисей (крадучись за Яковом). Он яке завелось, по коморах починають нишпорити.

Яків. Знайшов, одрізав невеличкий шматочок, підживлюсь хоч і з глевтяком, (їсть).

Єлисей (вхопив його за руку). Ах ти, злодюго!

Яків. Що?

Єлисей. Ти вже починаєш сало красти?

Яків. Я взяв шматочок, а не вкрав; хіба по стільки крадуть?

Єлисей. Віддай, віддай зараз! (Хоче відняти).

Яків (з'їв сало). От уже і з'їв. (Тікає).

Єлисей. Ах ти, таганрозький жулик!

Яків (за лаштунками). Не лайтесь, бо я такий, що не змовчу!!

Єлисей (за лаштунками). Ти мене лаятимеш? Крадеш та ще й лаятимеш?

Яків. За що ви б'єтесь?

Єлисей. А ось за що, ось за що!..

Яків. Калавур!.. Пусти!.. Душогуб!.. Батька убив і мене хочеш убити? За що ти мене терзаєш? Пусти!.. Я, я тебе спалю!..

Галас стиха.

ЯВА 9

Варвара і Гніт.

Варвара(вводить Ґнота). Ще, ще посилкуйтесь і дойдете до призьби... (Саджає його на призьбі).
Гніт (по паузі). Ледве... ледве не задихнувся...
душно зробилось... Кров налягла на груди... Спасибі тобі... Ох... де ж хазяїни?..
Варвара. Та все ж з робочими... невправка...
Гніт. Пропадаю, нагло пропадаю... Усім байдуже... Отака подяка... Нема у мене сем'ї, нема і не було її... а я думав є...
Варвара (жалує його). Ви, таточку, простіть мене, що я тоді зопалу нажалувалась на вас Єлисеєві... я й не думала і не вповзла, що він кинеться на вас, мов звірюка...
Гніт. Так, так... Син на батька, мов звірюка... Я винен сам. Коли б не вдарив тебе...
Варвара. Та як ви там ударили? Я здуру почала ґвалтувати, а воно й не боляче було... Не сердьтесь на мене, таточку... (Цілує йому руку).
Гніт. Бог з тобою... Я не маю гніву на тебе... Син, як звірюка, на батька... (По паузі). Казав Єлисеєві, щоб лікаря, не послухав... Старій казав... О гадина, ящірка!.. Хотять швидш мене здихатись... Скоро, скоро здихаються...
Варвара. Коли б ви знали, як мені раптом стало вас жаль... Так жаль, що й господи. (Оглядається). Покрепітесь, таточку, до завтрього! Вже що буде, то буде, а я крадькома запряжу коняку та й поїду у город по лікаря.
Гніт. У грудях сперло... клекіт якийсь... Уранці повну жменю чорної кріви виплював... тепер вже й не одкашляну... сперлось під грудьми... Знемігся...
Варвара. Ой, покрепітеся ж до завтрього... Сьогодня не можна викрастись... Хіба під вечір, як Єлисей піде за поденними.
Гніт. Важко дихать...
Варвара. Невже ж хвершал правду сказав, що ви скоро помрете? (Плаче).

Гніт (тривожно). Який хвершал?
Варвара. Єлисей у городі розпитував якогось.
Гніт. Ну?
Варвара. Сказав: "Купуйте заздалегідь домовину". Ой, не вмирайте, таточку!
Гніт. Сказав, що помру?
Варвара. Еге ж. А Єлисей повірив і вже купив...
Гніт. Що купив?
Варвара. Домовину. І хреста вже зробили.
Гніт. Хреста?
Варвара. Ой, цитьте, не гомоніть так!.. Не кажіть, бога ради, не кажіть, що я вам виявила... Покрепітесь, голубчику таточку, до завтрього, а я лікаря привезу.
Гніт. Вже й домовину купили і хреста зробили?
Варвара. І місце задля ями обрали і яму вже до половини викопали.
Гніт. Га? (Криком). Лікаря, лікаря!.. Живцем в домовину хочуть покласти!.. Рятуйте!.. Лікаря!.. Хто в бога вірує, рятуйте!..

ЯВА 10

Ті ж, Олімпіада і згодом Єлисей.

Олімпіада. Що тут таке, що? Чого він надвір виповз, хто його виволік?
Варвара. Я.
Олімпіада (до Варвари). Навіщо, задля чого? (Іде до Ґнота).
Гніт. Геть, геть, жабо!..
Єлисей. Ви, папашо, не воюйте, а йдіть краще в хату. (Хоче його взять).
Гніт. В домовину?.. О виродку!.. Рятуйте... Син батька живцем в домовину...
З-за хати починають виглядать робочі.
Єлисей. Ну і чого ви скандалите? Он і люде вже сходяться на ґвалт.
Гніт. Нехай чують люде, нехай!.. О гаде!.. (Його почина душить кашель).
Олімпіада (одступа). Він такі страшні очі робе... Цур тобі, пек...
Єлисей. Може, вони вже доходять? Либонь витягуються...

Гніт. Звірі, людоїди...
Єлисей. їм вже невітьщо ввижається: якісь звірі та людоїди.
Олімпіада. Справді витягується... (Убік). Ой, коротка буде домовина. Єлисею... Свічку, свічку мерщій принеси страшну та пасалтир... Скорій треба дати йому свічку в руки, щоб з свічкою преставнвся, а до голови притулити пасалтиря...

Єлисей хутко побіг в хату, звідти виніс воскову свічку і псал-тиря; свічку він силкується всунути батькові в руки, а псалтиря дає Варварі.

Варвара. Ой таточку, покрепітесь хоч до завтрього!..
Єлисей. Візьміть, папашо, свічку. (Свічка пада).
Олімпіада (штовха Єлисея). Проси благословення, воно так годиться. Бач, доходить вже...
Єлисей. Вони ж вже навряд чи й тямлять що. І свічки не вдержали... (Стає навколішки). Одначе благословіть, папашо.
Гніт (по довгій паузі). Будь... проклят, трижди проклят... (Кашель душить його).
Єлисей (встав з колін). Бачите, вони вже не в своїм умі.
Олімпіада. Цить... Кінчається, конає... Пасалтиря, пасалтиря мерщій до голови.

Гніт помирає. Пауза.

Варваро! Позакривай свекрові очі. (Зітхає). Вічний покій тобі, моя вірная дружино... (Витира очі хвартухом).
Хтось з робочих. Невже заплаче?
Варвара (мов остовпеніла). Померли?..

ЯВА 11

Гаврило (вбігає). Пожежа! Пожежа!
Олімпіада, Варвара і Єлисей. Як? Що? Де?
Гаврило. Заразом зайнялись середня скирта пшениці і клуня...

Олімпіада. Ґвалт, рятуйте!.. (Побігла).
Єлисей. Це Яків, Яків підпалив... За урядником зараз, за соцьким. Держіть Якова, не пускайте... Рятуйте. На пужар, на пужар... (Побіг).
Варвара. Ой боженьку милий. Ой, що ж оце вчинилось?.. (Ламає руки). Ой таточку, це ж за вас господь нас всіх карає...

Кінець